

## **Prokopp Mária**<sup>77</sup>: Nápoly középkori magyar emlékei

2014 Karácsonyára megjelent a Romanika Kiadó gondozásában a Szent Korona öröksége sorozat 22. köteteként Nápoly középkori magyar emlékei című kötetem Horváth Zoltán György 260 fényképével illusztrálva.



ével a Tatárjárás után.

*1. sz. kép: Arnolfo di Cambio: I. Anjou Károly szicíliai-nápolyi király szobra, 1270 körül, Róma, Musei Capitolini*

A kötetés így az előadásom középpontjában **Magyarországi Mária nápolyi királyné (1354–1323), I. Károly Róbert nagyanyja áll**, aki Anjou II. Károly nápolyi király feleségeként kulcsszerepet játszott Nápoly építészeti kialakításában.

Hohenstauf II. Frigyes (1212 - 1250) német-római császár és Szicília királya a kor Európájának egyik leghatalmasabb világi uralkodója volt. Frigyes császár halála után, közel két évtizedes véres küzdelem folyt Szicília-Nápoly királyságának birtoklásáért. Az egész Európát mozgósító harcból, a pápaság támogatásával, a francia Anjou tartomány grófja és Provence hercege, Anjou Károly került ki győztesen. Ő tette Nápolyt az új birodalma fővárosává. S ő tartotta a hatalma megszilárdítása számára létfontosságúnak, hogy a Magyar Királysággal dinasztikus kapcsolatot létesítsen. Ez a kapcsolat **1270-ben** jött létre V. István magyar király lánya, Mária és I. Anjou Károly fia, Károly trónörökös házasságával. A kapcsolatot megerősítette, hogy ugyanekkor I. Anjou Károly lánya Isabella, V. István király trónörökös fia, László felesége lett. A kettős esküvővel megpecsételt dinasztikus kapcsolat jól jelezte a Magyar Királyság hatalmi súlyát a XIII. századi Európában, alig 30

Mária 1254-ben, a tatárjárás után 13 évvel született<sup>78</sup>. V. István magyar király és Kun Erzsébet királyné elsőszülött gyermeke volt. Mária édesanyja a Magyar Királyságban élő kunok fejedelmének volt a lánya, aki a keresztségben a csak néhány évvel korábban, 1235-ben szentté avatott fiatal magyar királyné nevére kapta. Mária a nevére atyai nagyanyjáról, Laskaris Mária magyar királynéről kapta, aki a niceai császár lánya volt.

Mária a gyermekkorát szülei váraiban, főképpen a szlavóniai hercegi udvarban, Pettau/Ptuj-ban töltötte. Serdülő éveiben a Duna - Buda alatti - Nyulak-szigetén, a domonkos apáca-kolostorban ismerkedett az egyházi és a világi tudományokkal. Itt, az apai nagynénje, *Szent Margit* mellett, - ahol Mária húga Erzsébet az apáca-hivatásra készült, - mélyült el Mária vallásos lelkülete. A 11 évvel idősebb Margitnak a lángoló, önfeláldozó szeretete Isten és a magyar haza iránt mélyen a szívébe vésődött. Az Árpád-ház szentté avatott és egész Európában tisztelt dicső királyai, Szent István és Szent László valamint Szent Imre herceg alakja mellett különösen *Szent Erzsébet*, Thüringia fejedelem-

<sup>77</sup> Professzor, Budapest, ELTE Művészettörténeti Intézet

<sup>78</sup> FRAKNÓI Vilmos: Mária, V. István leánya nápolyi királyné 1271-1323. Budapest, 1906, 41, not.1.  
- L'Europe des Anjou, Paris, Somogy Edition d'Art, 2001. /Kiállítás-katalógus/  
- DÜMMERTH Dezső: Az Anjou-ház nyomában, Szombathely, 1982..

asszonya életpéldája ragadta meg, aki nagyapjának, a nagyhatalmú IV. Béla királynak volt a húga. A Nyulak-szigeti domonkos-templomban ekkor már külön oltár állott az 1235-ben szentté avatott Erzsébet tiszteletére. Mária a közvetlen szemtanúk és a rokonok elbeszéléséből ismerte meg Erzsébet életét. A rajongóan szerelmes feleség, a szerető édesanya s a minden embert, főképpen a kiszolgáltatott, elesett, beteg embert testvérenek tekintő ferences lelkületű fiatalasszony Mária királylány eszményképévé vált.

1270-ben érkezett Mária fényes magyar kísérettel és gazdag hozománnyal Nápolyba.. Mária örömmel ismerkedett új hazája, Szicília és Dél-Itália káprázatos természeti szépségeivel és gazdag, sokszínű – görög, római, ókeresztény és a középkori arab, normann valamint Hohenstauf császárság - kulturális örökségével és nem kevésbé a kortárs jeles személyiségekkel. Ez utóbbiak közé tartozott kor Európájának bölcséleti-teológiai lángelméje, *Aquinói Tamás* (1225/7-74) dominikánus szerzetes is. Az Aquinói grófok családjának fia 1269-től a párizsi egyetem nagyhírű tanára volt, de 1272-ben Anjou Károly hazahívta, hogy a Nápolyi Egyetemen folytassa világhírű tudományos munkásságát. Mária, aki hazájában, a Nyulak-szigetén megismerkedett a domonkos renddel és kultúrájával, bizonyára hamar megtalálta a kapcsolatot a nápolyi domonkosokkal is. Talán személyesen is megismerte a tudós és szent életű szerzetest, aki a személyes Isten-kapcsolatában oly sok rokon vonást mutatott nagynénjével, a szentéletű Árpád-házi Margittal. *Arnolfo di Cambio*, az itáliai szobrászat kimagasló egyénisége kitűnő jellemportrét ad Anjou Károly királyról<sup>79</sup>.

Nápolyban **Anjou Károly** (1226-85) király örömmel fogadta menyét Máriát. Ő IX. Szent Lajos nagy francia király legifjabb öccse volt, VIII. Lajos király és kasztíliai Blanka királyné hetedik fia. Erőszakos, hatalomra törő egyéniségével éles ellentéte volt a szelíd lelkű, de határozott bátyjának, Lajos királynak.

I. Anjou Károly gátlástalan hatalomvágygal törekedett a világ-politikát irányító Capet-császárság megteremtése, amellyel királyi bátyja hatalmát is túl kívánta szárnyalni. 1246-ban IX. Lajos lovaggá ütötte, és megkapta Anjou és Maine grófság királyi birtokait. Ugyanebben az évben feleségül vette Raymond Bérenger Provence-i gróf lányát, Beatrixet, Provence örökösnejét, s így Provence császári birtoka is Anjou Károlyé lett. Beatrix nővére, Margit, ekkor már IX. Lajos király felesége volt.

A pápaság, akinek hűbérbirtoka volt Szicília és Dél-Itália, támogatta Anjou grófját e terület megszerzésében és a Szicília-Nápolyi Királyság megteremtésében. 1266. jan. 6-án Rómában, a Lateráni bazilikában, Szicília királyává koronázta a pápa I. Anjou Károlyt. Róma városa 1263-ban szenátorra választotta Anjou Károlyt. E tisztséget 1278-ig viselte, majd 1281-85 között újra megválasztották. Az 1270-es években készülhetett I. Károly király életnagyságon felüli márványszobra a római Kapitólium, a legfőbb törvényhozó hivatal számára. Ez a remekmű ma a Kapitóliumi Múzeum palotájában látható Fenségesen merev testtartásban, ellentmondást nem tűrve, uralkodik a két oroslán által tartott márványtrónon ülve. A keményen összeszorított ajka, élesen előre ugró álla, az emberek feje felett messze tovanéző szúrós tekintete a mai embert is megrendíti. A korlátlan hatalmát jelző kormánypalcát az ökölbezárt jobbában tartva, utasít, ítélkezik, minden érzelem nélkül. A szobor félelmetes hatását nagyban fokozza a szem élesen metszett fekete kővel való berakása. A szobor hiteles portré, magas művészettel megmintázott, kitűnő pszichológiai jellemzés. A kiugró, hosszú egyenes orr, a hosszúkás fej tengelyében s a széles száj, jellegzetes Anjou-vonás. Az ábrázolt életteljességét eredetileg növelték az élénk színek. A ruházaton a kék és az arany színezés nyomai ma is jól láthatók. A tunikát és a virág-fibulával összekapcsolt tógát az Anjou címer, a kék alapon arany liliomok ékesíthették. A haj is aranyozva volt, és felette a koronát drágakövek, gemmák, valamint üveg- és fém-berakás emelte ki. A király harisnyája piros volt. A trónus karfájánál az oroslánok is aranyozva voltak! Ez a szobor nem a szenátort, hanem a *királyt*, a korlátlan hatalmú Anjou I. Károlyt jeleníti meg!

1268-ban a francia IV. Kelemen pápa I. Anjou Károlyt tíz évre egész *Itália helytartójává* is kinevezte. Ez a nagyhatalmú király, miután a francia királyné hűgának, Beatrix provencei hercegnő halálával

<sup>79</sup> NERI, Enrica /red/: Arnolfo alle origini del Rinascimento fiorentino. Firenze, 2005, 182-185.

1267-ben megözvegyült, Európa másik, nagy tekintélyű Magyar Királyság uralkodójának, IV. Béla királynak családjából kívánt házasodni. A kilenc gyermekes magyar királynak ekkor már csak egyetlen leánya volt szabad, a Nyulak-szigeti domonkos kolostorban élő Margit, aki azonban hallani sem akart a szerzetesi fogadalmá feloldásáról, a pápa felmentése ellenére sem. Anjou Károly azonban nem mondott le a nagyhatalmú Magyar királysággal való dinasztikus kapcsolatról, amelyet nélkülözhetetlennek tartott a dél-itáliai hatalma számára, az azt erősen veszélyeztető német birodalom ellenében. Így két év múlva **1269.** szeptemberében ismét megjelentek *Anjou Károly*, Szicília - Nápoly királyának követei a magyar királynál, most már V. István ifjabb királynál, hogy most már a fia, a *trónörökös Károly* számára megkérjék az egyik lánya kezét<sup>80</sup>. A fényes küldöttséget vezető Bernát montecassinoi apát ujjongó örömmel értesítette szerzetestársait a sikerről és a magyar király hatalmáról: „*A mi urunk királyunk dicsőségéről és hatalmáról nem kell szólanom. Jól ismeritek azt. A magyar királyi háznak szintén hihetetlenül nagy a hatalma. El sem mondhatom, hogy mennyi a fegyveres népe. A diadalmas uralkodó bárhová indítja seregét, akár kelet, akár észak felé, senki sem mer mozdulni. A birodalmához tartozik észak és kelet legtöbb országa és fejedelme rokonság vagy meghódolás címén.*” V. István magyar király „*szent és nagy királyok ivadéka, hatalmas, harcias, és a keresztény hit, valamint a római szentegyház ellenségeivel kipróbált fejedelm.*”<sup>81</sup>



kép) laktak, de otthon voltak a királyság más váraiban is, így Somma-ban a Vezúv lábánál, Capua, Foggia, Nocera, Avellino várában.

2. sz. kép: Nápoly, Castel Nuovo, 13-14. század

Gyakran látogattak *Provence*-ba, amely I. Anjou Károly és családja legkedvesebb tartózkodási helye volt. A provencei kastélyok közül *Brignolles* volt a magyar Mária számára a legkedvesebb. Itt szülte a következő 15 évben mind a 13 gyermekét.

**1270**-ben, az esküvő után néhány hónappal, a fiatal párt szomorú gyász hír érte Budáról és Párizsból egyaránt. Budán, a Nyulak-szigeti kolostorban 29. évében meghalt *Margit magyar királylány (1242-70)*, aki a magyar nemzetért önként vállalta a vezeklő életmódot. S Párizsban, ez év augusztus 25-én, meghalt az ifjú férj nagybátyja, *IX. Lajos király (1226-70)*, aki a francia nemzetet közel ötven éven át, biztos kézzel vezette az egység felé. Mindketten szent életet éltek, s mindkettőjük szentté avatására azonnal megindult a hivatalos egyházi eljárás. Lajos királyt 1297-ben már az oltárra emelték. Margit szentté avatása megrekedt a magyar király, V. István halálával, 1272-ben, s a többszöri újrakezdés után, csak 1943-ban valósult meg.

Mária V. Istvánban a fiatal édesapját gyászolta, akihez mély érzelmi szálak fűzték. S bár szíve alatt hordta második gyermekét, igyekezett szorgalmazni Margit nagynénje szentté avatási ügyét, amelyet az édesapja oly eredményesen elindított. Máriának erre meg is volt a lehetősége, mivel a Szicília-nápolyi királyság a pápa hűbértartója volt, s ezért közvetlen kapcsolatban állt a Szentszékkal. A következő évben született, harmadik gyermekük a *Margit* nevet kapta, a magyar nagynéni emlékére. Az 1272-ben született második gyermekük a francia király tiszteletére a *Lajos* nevet kapta. Szent Lajos királynak a ferenceseket támogató, jámbor egyénisége a magyar Mária szívéhez is közel állt, mivel jól

<sup>80</sup> FEJÉR György: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Budapest, 1878-90, IV. 3. 510.

<sup>81</sup> WENCZEL Gusztáv: *Árpád-kori új okmánytár*, VIII, 212, Pápa, 2002, 316-317.

tudta, hogy Szent Erzsébet a fiát az ő udvarában, Párizsban neveltette az apa halála után. IX. Lajos király oly nagy tisztelője volt Erzsébetnek, hogy a lányát őrá nevezte el Izabellának/Erzsébetnek. Mária férje, Károly herceg is közel állt a ferences lelkiséghez, hiszen Provence, ahol ifjú korát töltötte, a ferences mozgalom fontos színtere volt a XIII. században.

Máriát, különösen az első években, teljesen lekötötte az egyre bővülő családjuk. 13 gyermeknek adott életet 1285-ig. Az elsőszülött *Martell Károly* a francia uralkodó ház alapítójának nevét kapta. Őt követte a már említett *Lajos és Margit, majd Róbert, Rajmund, Tristán, Péter, Fülöp, Blanka, Eleonóra, Mária, Beatrix és János durazzói herceg*.

**1278**-ban Mária örömmel értesült, hogy Habsburg Rudolf, - a trónörökös fiának apósa - legyőzte II. Ottokár cseh királyt a Morvamezei csatában, az öccse, IV. László magyar király segítségével. Rudolf ezzel megszerezte az Ausztria feletti uralmat, és ezáltal megerősítette a császári hatalmát. **1280**-ban megújították Martell Károly és Habsburg Klemencia jegyességét. Rudolf császár ekkor jegyajándékkul adta Provence birtokát a nyolc éves lányának, Klemenciának, aki 1281-től Magyarországi Mária irányításával nevelkedett jegyesével, Martell Károllyal együtt Nápolyban és Provence-ban. A trónörökös-pár udvartartásában fontos szerepet töltött be a magyar Éva asszony az olasz és francia személyzet mellett. Az udvar nyelve a francia volt.

**1282.** március 30-án, húsvéthétfőn Szicília fővárosában, Palermóban, és több más városban véres felkelés tört ki a franciák uralma ellen. A „*Szicíliai vecsernye*” néven ismert harcban Szicília végleg elveszett az Anjouk számára. A spanyol-görög-német és az itáliai ghibellin párt összefogása III. Péter aragón királyt ültette Szicília trónjára, aki Hohenstauf Manfred veje volt. Péter király a magyar Mária királynak is rokona, nagybátyja volt, mivel II. András magyar király lányának, Jolánta/Violanta és I. Jakab spanyol királynak volt a fia. Az Anjouk 1283/84-ben újabb heves tengeri csatában igyekeztek Sziciliát visszaszerezni, de csatát vesztek. A harcok során, **1284.** januárjában, Mária férje, *Károly trónörökös*, a királyság kinevezett régense, aragón *fogságba esett, négy évre*. A hír hallatára Nápolyban is felkelés tört ki az Anjouk uralma ellen. I. Károly király ezt leverte, és 150 ember felakasztásával torolta meg. Mária megrendülten látta, és mélyen megszenvedte apósa kegyetlen, erőszakos uralmát. A következő évben, **1285**-ben, 58 éves korában meghalt I. Anjou Károly nápolyi király. Már a trónörökös fia fogságba kerülésekor úgy rendelkezett, hogy annak fia, *Martell Károly* vegye át a régens-i feladatokat a király unokaöccsével, Artois Róbert gróffal együtt, a fogság idejére. Közvetlenül a halála előtt, kifejezetten az elsőszülött unokájára bízta a királyságát. A pápa, a Nápolyi Királyság hűbérura ezt úgy hagyta jóvá 1285-ben, hogy a 14 éves Martell Károly mellé egy bíborost nevezett ki társként a kormányzásban. A magyar Mária, a trónörökös hercegasszony sérelmezte a bíboros kinevezését, jöllehet a 13. gyermekének csak néhány hónappal korábban adott életet. Kérésére a pápa őt bízta meg a királyság ügyeinek irányításával a férje fogsága idejére.

**1285**-ben, I. Károly király halálával, új szakasz kezdődött Mária életében: mint királyné, a közügyekben is egyre jobban hallatta a szavát. Az első és legfontosabb feladatának a férje aragón fogságból való kiszabadítását tartotta, hogy mielőbb elfoglalhassa az apjától örökölt királyságot. III. Alfonz aragón király feltételei súlyosak voltak. Az 50 000 ezüst márka váltságdíjon túl követelte Károly lemondását Sziciliáról, továbbá Károly és Mária három fiát kívánta túszul mindaddig, míg Károly rá nem bírja a francia királyt és a pápát az aragón béke-kötésre. Amennyiben ezt nem teljesíti, Provence területe is az aragón királyé lesz. Edward angol király (1272-1307) segített, kifizette a váltságdíjat, és mindent elkövetett Károly és Mária három fiának a fogságból való kiszabadításáért.

A nápolyi királyi pár **1289.** tavaszán indultak székvárosukba Nápolyba, s mint király és királyné, ünnepélyesen bevonultak a Castell Nuovoba. A *koronázást* fényes ünnepélyességgel *IV. Miklós pápa, a korábbi ferences generális* végezte 1289. Pünkösdjén, május 29-én Rietiben, a pápa akkori tartózkodási helyén, ahová a Rómában kitört felkelés miatt menekült el. Mária, a sok fájdalom és politikai probléma ellenére is, telve volt örömmel. Közel 20 évi várakozás után célba értek: szeretett férjével együtt átvehették az uralmat a Nápolyi Királyság felett. S bár a királyság ügyei igen ziláltak voltak, Mária rendületlenül hitt a Gondviselésben, s nagy éles látással, kitűnő diplomáciai érzékkel, igazi uralkodói rátermettséggel segítette férjét, II. Anjou Károlyt a kormányzásban. Károlynak erre nagy szüksége is volt, mivel apjával ellentétben, békés természetű, szelíd ember volt, akivel

sakkfiguraként igyekeztek játszani nemcsak az ellenfelei, - mint a kemény természetű III. Alfonz aragón király és öccse, Jakab szicíliai uralkodó, - de unokaöccse is, a gátlástalan IV. Szép Fülöp francia király is, akit Dante *'Franciaország átká'*-nak nevezett. Szép Fülöp az aragón békekötés feltételeként azt követelte II. Anjou Károlytól, hogy Itáliában keltse életre a franciabarát pápa-pártot a császárpárttal szemben. Ez kivihetetlen volt, mivel 1287 óta, két év óta, rokoni szálak fűzték Rudolf császárhoz, aki a trónörökös fia apósa volt. S ez a fia éppen Rudolf közbenjárására szabadult ki 1289. július 9-én az aragón fogságból. Martell Károly szabadulásának az volt az ára, hogy helyette II. Anjou Károly király negyedik fia, Rajmund-Berengár viselje az aragón fogságot.

**Martell Károly** (1271-1295) nápolyi trónörökös az édesanyjának, Mária királynénak sokoldalú tehetségét örökölte. Kiváló hadvezér is volt, aki szabadulása után nyomban a Nápoly ellen haddal vonuló szicíliai sereget Gaetánál legyőzte.,

1290-ben érkezett **Magyarországról** a hír Mária fivérének, a gyermektelen IV. László királynak a haláláról. II. Károly a húgának, Isabella/Erzsébet magyar királynénak a férjét gyászolta a magyar királyban. Kun orgyilkos ölte meg őt. Anjou Isabella 1277-ben, amikor a vőlegénye, IV. László király nagykorú lett, ésegybekeltek, a nevét Erzsébetre változtatta. A férje halála után is Magyarországon maradt egészen 1300-ig, amikor visszatért Nápolyba, ahol 1304-ben halt meg.

A nápolyi királyi pár arról is tudomást szerzett, hogy Magyarország rendjei, IV. László király halála után két héttel, királyukká kiáltották ki II. András király utószülött fiának, Istvánnak, a Velencében nevelkedett fiát, III. András néven. Mária királyné, követve szüleit és nagyszüleit, vagyis az Árpád-ház egyenes ágát, nem ismerte el az idős II. András király harmadik, fiatal feleségének fiát az Árpád-ház tagjának. Mária nápolyi királyné, tehát, mint az elhunyt László király legközelebbi rokona, férjével, II. Anjou Károlyal Párizsból, - IV. Fülöp francia király támogatásával - bejelentették igényüket a magyar trónra. Három tagú olasz követséget küldtek Nápolyból Magyarországra, akiket Mária, mint **Magyarország királynője**, megbízott, hogy az ország rendjeitől hűségesküt vegyenek ki, és a további intézkedéséig, vegyék át az ország kormányzását. Mária nápolyi királyné 1293. jan. 6-án a magyar trónra való igényét átruházta elsőszülött fiára, Martell Károlyra, akit ünnepélyesen, korona és zászló átadásával, *Magyarország királyává* választott.

A nápolyi királyi pár számára a Magyar Királyság megszerzése fontos láncszem volt a nemzetközi helyzetük megszilárdításában, a hatalmuk növelésében. Dante Alighieri nagyra becsülte Martell Károlyt, akinek a dicsőítésére szentelte az Isteni Színjáték 'Paradicsom' részének egész nyolcadik énekét. A harmadik mennyország lakói között pillantotta meg őt a költő, mint *Isteni világosságot*, akinek homlokát Nápoly, Provence és Magyarország koronái ékesítik. Martell Károly így szólította meg a költőt:

*„Lenn nem sok évig éltem. – szólt e lángban –  
„de hogyha tovább éltem volna lenn,  
most kevesebb baj lenne a világban...”*

*(Dante, Isteni színjáték, Paradicsom, VIII. 49-51.  
Babits Mihály fordítása)*

A 23 éves nápolyi herceg ekkor már özvegy volt. Felesége, Klemencia az előző évben pestisben meghalt. Martell Károly is követte őt 1295. augusztus 19-én. Két kis gyermekük, a hatéves Károly Róbert és a négy éves Klemencia, a Magyarországi Mária királyné gondjára maradt.

Dante szeretete Martell Károly iránt kiterjedt az édesanyjára és annak magyar hazájára is. Szívéből tört fel a figyelmeztető, féltő sóhaj:

*„Oh boldog Magyarország, csak ne engedd  
Magadat félrevezetni...”  
(Dante, Isteni színjáték, Paradicsom, VIII, 142-143.)*

**1294**-ben Mária királyné *Fülöp* nevű fia, Taranto hercege, menyegzőt tartott I. Nikephor epiroszi despota lányával, *Angela Thamar*-val. Nikephor ismerve a nápolyi királyi vőlegény és szülei vallásosságát, főképpen az Istenanya iránti nagy tiszteletét, nászajándéku elhozatta *Názáretből* a Szent Szűznek a mohamedánoktól veszélyeztetett házát. Pontosabban a háznak a sziklába vájt része elé téglából épített helyiségét. A Magyar Királyság területén, Terzato-ban állították fel újra a nagy tisztelettel övezett házacsokát, amelynek falai között történt az Angyali üdvözet. Három év múlva, azonban, az ifjú feleség, Angela tovább vitette az Adriai-tengeren délebbre, és Itália partján, Ancona közelében állíttatta fel egy babér ligetben, amelyről kapta a helység a *Loreto* nevet. Hamarosan nagyhírű kegyhellyé vált a Szűzanya háza, a pápák védnöksége alatt.<sup>82</sup>

Legteljesebb reménytelenség közepette. Mária királyné tudta, mélyen átérezte, hogy a következő években az ő egyik legfőbb feladata, hogy a hat éves unokáját felkészítse a magyar királyságra. Hitte, hogy eljön majd a pillanat, amikor az unokája Szent István országának királya lesz!

Mária királyné második fia Lajos ferences szerzetes lett, akit 1296. december 29-én Toulouse püspökévé szentelte a pápa Rómában. A következő évben tüdőbajban  **meghalt**. 24 éves volt.. Marseilles-ben, a minoriták templomába temették el. 1317-ben az édesanyja jelenlétében avatták szentté.

Martell Károly címzetes magyar király 1295. évi halála után Mária királyné, a férjével együtt, új lendülettel folytatta a magyar korona megszerzésére irányuló törekvést. Most unokájára, Martell Károly fiára ruházta át az ő jogigényét. Az **1300**. Szentév nyarán, júliusban a 10 éves herceget, - **Carolus de Ungheria**-t fényes kísérettel Dalmáciába, s onnan Zágrábba küldte a nápolyi király. Itt kapta a hírt III. András király anyja, Tommasina Morasina asszony erőszakos haláláról, akit októberben megmérgezték. Három hónap múlva, 1301. január 14-én, maga a király is meghalt Budán. Itt is felmerült a mérgezés gyanúja. Carolus a megnövekedett számú hívével még **1301**. januárban **Esztergomba** ment, ahol Bicskei Gergely érsek **megkoronázta** egy alkalmi koronával. A pápa magyarországi követe, *Niccolo Boccasino* segítette I. Károly táborát, jöllehet Buda polgárai kiátkozták őt. Az ország rendjeinek nagyobb része, az Árpád-ház egy másik leányági leszármazottját, *Vencel cseh királyfit*, IV. Béla unokáját hívta meg a magyar trónra, akit László néven, **1302** tavaszán a kalocsai érsek Szent István koronájával meg is koronázott. Mária királyné ekkor VIII. Bonifác pápához fordult segítségért, aki eltiltotta a cseh Lászlót a királyi cím viselésétől, és az alattvalóit felmentette a hűségeskü alól. **1303**. májusában a pápa *Máriát magyar királynőnek és Károlyt magyar királynak ismerte el*. Ez év október 11-én meghalt VIII. Bonifác, és utóda éppen Niccolo Boccasino lett *XI. Benedek* néven. Ő, aki belülről ismerte a magyar viszonyokat, szelídségével emlékeztette a magyar főpapokat és főurakat a cseh veszélyre, amelyet II. Ottokár támadásakor is tapasztalhattak. Létre is jött a szövetség Károly és Habsburg Albert között Csehország megtámadására. II. Vencel ekkor hazavitte fiát Budáról, aki **1305**-ben, apja halála után III. Vencel néven cseh király lett. Lemondott Magyarországról, de a koronát *Wittelsbach Ottó* bajor hercegnek adta át, aki ugyancsak IV. Béla unokája volt. Őt a Dunántúlon hatalmas Kőszegi család és Kán László erdélyi vajda támogatta. 1305-ben meg is koronázták Otto herceget Szent István koronájával, amelyet 1256 óta neveztek szentnek. Ekkor II. Károly személyesen felkereste *V. Kelemen* pápát, akit 1305-ben, XI. Benedek halála után választottak meg. A francia Kelemen pápa készségesen támogatta nemcsak IV. Szép Fülöp hatalmi tervét a pápaság átköltöztetésére Avignonba /1309/, hanem az Anjouk igényét is a Magyar Királyságra. **1306**-ban egyházi átokkal sújtotta I. Károly ellenségeit, amire sokan csatlakoztak I. Károlyhoz. Ottó herceget eltiltotta a királyi cím viselésétől, aki Erdélybe menekült Kán László vajdához. A vajda elfogta őt, és elvette tőle a szentkoronát. I. Károly még 1306-ban elfoglalta *Esztergomot és Budát*. S még ebben az évben arra is volt gondja, hogy kérje a pápától az édesanyja nagynénjének, Margit domonkos nővérnek a szentté avatását. **1307**-ben a pápa *Gentilis* bíborost küldte követként Magyarországra, hogy I. Károly király érdekében érvényesítse a Szentszék befolyását. *Mária királyné*, aki mindaddig a háttérből igyekezett segíteni az unokája ügyét, most úgy

<sup>82</sup> PROKOPP Mária: a Bakócz kápolna a magyar Loreto. In: Olvasó, tanulmányok a 60 esztendő Barna Gábor tiszteletére, Szeged, 2010, 166-174.

határozott, hogy *Magyarországra* megy, és személyes jelenlétével megnyeri a rendeket unokája támogatására. Az útiköltség fedezésére hitelt vett fel a nápolyi jövedelmeinek négy évre való zálogba adásával. Az utazásról és a hazai tartózkodásáról azonban nem maradt fenn adat. De igen valószínű, hogy a nemzeti közvélemény megváltozásában, - amelynek eredményeképpen **1308.** Őszen a pesti Rákos-mezei országgyűlésen egyhangúan megválasztották I. Károlyt Magyarország királyává, - jelentős szerepe volt Máriának is, Gentilis mellett. **1309.** június 16-án, - *hat héttel II. Károly nápolyi király halála után!* - I. Károlyt másodszer is megkoronázták, ezúttal Gentilis pápai követ az általa felszentelt koronával. S ettől kezdve következetesen használta a „*Salerno hercege és a Szent Angyalhegy*” *ura* titulust, amely a nápolyi trón örökösét illette, s amit 1309-ig, az apja haláláig, Róbert fia viselt. - A magyar Szentkoronát 1310-ben sikerült megszerezni Kán László erdélyi vajdától, és így, **1310.** augusztus 27-én megtörtént a magyar törvények szerinti érvényes koronázás, a Szentkoronával és az esztergomi érsek által Mária királynét nagy örömmel töltötte el, hogy elsőszülött Károly unokáját – végül is, húsz évi kemény politikai és fegyveres küzdelmek után, - szülőhazája trónján láthatta. De ugyanilyen nagy gondot fordított minden egyes gyermekére és unokájára. A jövőjüket alapvetően meghatározó házasságaikat nagy körültekintéssel készítette elő.

A 13 gyermek közül kilencnek ismerjük a házasságát.

Ezek a következők<sup>83</sup>:

Martell Károly 1288: Habsburg Klemencia császárlánnyal köt házasságot (+1295)  
(1272-1295)

Margit (+1299), férje: 1290: Valois Károly (+1325)

Róbert (1277-1343) 1297: aragóniai Jolánta (+1302)  
nápolyi király 1305: mallorkai Sancha (+1345)

Fülöp tarantoi-achajai  
herceg (+1332): 1294: Angela Thamar, (+1308)  
1313: Valois Katalin (+1345)

Blanka (+1310): 1295: II. Jakab Aragónia és Szicília királya (+1327)

Eleonora (1289-1341): 1302: III. Frigyes Aragónia és Szicília királya (+1336)

Mária 1304: aragóniai Sancho, Mallorka királya (+1321)  
1328: III. Jakab Aragónia királya

Beatrix (+1321): 1305: IV. Azzo d'Este (+1308)  
1309: Bertrand de Beaux-Montesgayeux  
?: Robert de Vienne

János durazzoi herceg: 1317: hennegai Matild (1321: elváltak, +1323)  
(+1335) 1321: perigordi Ágnes (+1345)

A fenti évszámok jól jelzik, hogy Mária királynénak egész életét végigkísérték gyermekeinek házasságkötései, amelyek bőségesen adtak okot öröme és bánatra egyaránt.

**1309.** május 17-én meghalt II. Károly nápolyi király Poggioreale-ban. Ezzel befejeződött Magyarországi Mária királynéi élete.

<sup>83</sup> WERTNER: A Árpádok családi története, Nagy-Becskerek, 1892, 511. DE RINALDIS, Aldo: Naples Angevine, In: Les Tresors d'Art d'Italie (red. Federico HERMANIN, Paris, ed. Nilson, é.n.

A hatalmat Róbert fia vette át a feleségével, a mallorcai Sancia királynéval, akit 1305-ben vezetett az oltárhoz, miután első felesége, aragóniai Jolánta 1302-ben meghalt. Mária anyakirályné - az



udvartartása megtartásával, - elvonult a klarissza nővérek nápolyi kolostorába, a székesegyház közeli *Santa Maria di Donnaregina* megszentelt falai közé<sup>84</sup>. (3. kép). 1293-ban a templom és a kolostor földrengés áldozata lett. Mária királyné számadásaiban 1298-tól rendszeresen jelentős kiutalás szerepel az újjáépítés költségeire. S 1309-től, miután beköltözött a számára oly kedves ferences apácák otthonába, mint a Szent Ferenc által a világiak számára alapított „harmadik” rend tagja. A templom és a kolostor méltó kialakítását első rendű feladatának tekintette.

3. sz. kép: Nápoly, *Santa Maria di Donnaregina* templom, 1294- 1318

Építészei közül fra Ubertino da Cremonát ismerjük, akit Mária királyné megbízott a munkálatok irányításával<sup>85</sup>. A hatalmas egyhajós gótikus templomot a nyolcszög három oldalával záródó, két szakaszos keresztboltozattal fedett szentély zárja. Az olasz szakirodalom kiemeli, hogy egyedül álló építészeti megoldás, hogy az apácák kórusa nem a szentély mögött kapott helyet, - mint a párhuzamosan, 1310-től Sancha királyné által építtetett nápolyi Santa Chiara klarissza templom, - hanem a hajó nyugati részének emeletén<sup>86</sup>. A hat szakaszos, 30 méter hosszú hajó nyugati felét az építész két szintre osztotta. Az alacsony, 8 méter magas alsó szint három hajós, kilenc osztású terét keresztboltozat fedi, amelyet nyolcszögű pillérek tartanak. A felső, eredetileg 20 méter magas, ugyancsak keresztboltozattal fedett 10 x15 méteres tágas tér volt az apácák kórusa, amelyet még a falképek készítése előtt, egy szakasszal bővítettek, bizonyára az apácák nagy száma miatt. A Donnaregina templomnak ez a sajátos építészeti kialakítása, bizonyára Mária királyné kérése volt, aki szülőházaja Buda alatti, Nyulak-szigeti, számára oly kedves domonkos templom építészeti megoldását kívánta Nápolyban, az általa választott új lakhelyén megvalósítani. A Mária királyné által Nápolyban építtetett templomok közül, minden valószínűség szerint, ez volt a legjelentősebb. S ez a templom ma is áll! Valóságos csoda, hogy Nápoly vérzivataros évszázadai után, ez a pompás gótikus épület, az eredeti festészeti díszítésének nagy részével, a XIV. század eleji jeles freskó-ciklusokkal, ma is sugározza, megjeleníti Mária királyné lelkiségét és kulturális igényességét.

II. Károly halála után, **I. Károly magyar király**, - aki az érvényes európai jogrend szerint a nápolyi királyságnak az egyedüli örököse volt, s amelyet nem vétőzhat meg egy idős uralkodó végrendelete sem, - azonnal követeket küldött V. Kelemen pápához Avignonba. Ide, ez év március 9-én költözött a pápa Rómából. Károly nagybátyja, Róbert, azonban gyorsabb volt, máris megkoronáztatta magát V. Kelemennel. A pápa jogászai Róbert érdekeit képviselték. Bartolomeo di Capua a bíborosi konzisztóriumban fényes szónoklatban fejtette ki, hogy az egész kereszténységnek érdeke, hogy bölcs, érett korú királya legyen Nápolynak. Ha valaki, akkor Mária, az édesanya tudta, hogy milyen nagy különbség van bölcsességben és erkölcsben Róbert fia és Károly unokája között, az utóbbi javára. I. Károly magyar királyt ő nevelte hat éves korától 10 éves koráig, 1295-től az apja halálától, kezdve 1300-ig, a magyarországi bevonulásig.

Mária királyné **1315**-ben örömmel fogadta a hírt *Klemencia* unokája és X. Lajos francia király esküvőjéről. Martell Károly lányát is ő nevelte testvérelével Károllyal együtt, az apjuk halála után. Hatalmas hozományt készített számára, amely azonban, útban Párizs felé, a Nápolyból kifutó hajóval

<sup>84</sup> CARELLI, E. – CASIELLO, S. : *Santa Maria Donnaregina* in Napoli, Napoli 1975.

<sup>85</sup> CHIERICI, Gino, im. 38.

<sup>86</sup> CHIERICI, Gino, im. 38



elsüllyedt. Klemencia szerencsésen megmenekült. Szépségét Dante és Petrarca is megénekelte. Klemencia, már **1316**-ban, 10 hónapi házasság után, megölte magát. Királyi urát megmérgezték. Sok megaláztatásnak, szenvedésnek volt kitéve, ami nagy fájdalommal töltötte el Mária királynét is. Klemencia 35 éves korában halt meg Párizsban, 1328-ban, és a domonkosok templomába temették el (4. kép). Sírfeliratán ma is olvasható: „*Magyarországi Klemencia, Franciaország királynéja*”. A hagyatéki leltára is számos olyan ötvösművet említ, amelyen Franciaország és Magyarország egyesített címere látható. Mindez arra utal, hogy Klemencia is következetesen használta – nagyanyjához, apjához és bátyjához, I. Károly magyar királyhoz hasonlóan, - az egyesített Anjou-magyar címet.

I. Anjou Károly magyar király 1309-től, nagyapja I. Károly nápolyi király halálától kezdve, egész életében következetesen jelölte a címerében is, hogy ő a nápolyi trón egyetlen jogos örököse. A címer lilimos mezejében, a felső részen, a pajzsfőben lebegő, háromszor ormóztott „tornagallér” (4. sz. kép) a nápolyi Anjou-ház trónörökös címe volt kezdettől, vagyis I. Károly óta<sup>87</sup>.



4. sz. kép: Magyarországi (Anjou) Klemencia, francia királyné (+1328), sírja, Párizs, Saint-Denis

Ez még csak fokozta Róbert nápolyi király ellenséges magatartását vele szemben. **1317**-ben Róbert király a János nevű öccsét, Gravina grófját nevezte ki Salerno hercegévé, vagyis az örökösévé. I. Károly magyar király azonnal tiltakozott ellene XXII. János pápánál, amelynek azonban nem volt fogantatja- A pápa ugyanis korábban Róbert és az apja kancellárja volt, akit II. Károly nápolyi király neveltetett. I. Károly magyar király azonban továbbra is használta a Salerno hercege címet és a nápolyi Anjou királyok „tornagalléros” címerét. 1328-ban, amikor Róbert király fia, Károly calabriai herceg meghalt, I. Károly magyar király követei tüstént megjelentek Nápolyban és a pápánál is, és bejelentették, hogy ezután csak ő, Martell Károly fia, a nápolyi trón örököse. Ő viselheti csak a calabriai hercegi címet. Ettől kezdve heves tárgyalások folytak Róbert nápolyi király és I. Károly magyar király, illetve a pápa között a békeséget megteremtő dinasztikus kapcsolatokról, és az ezzel szorosan összefüggő nápolyi trónöröklésről. **1333.** szeptember 28-án nagy ünnepélyességgel eljegyezték Róbert unokáját, Johannát I. Károly fiával, András herceggel Nápolyban. Ettől kezdve a magyar András herceg Nápolyban készült a trón átvételére. Mária királyné ezt már nem érte meg. Ő 10 évvel korábban, 1323. március 25-én meghalt.

**1316.** június 23-án Róbert nápolyi király fia, Károly calabriai herceg, a trónörökös, feleségül vette VII. Henrik császár fiatal, gyermektelen özvegyét, *Katalint*, Habsburg Frigyes lányát.

1316. augusztus 7-én megválasztották XXII. János pápát, Avignon püspökét. Az új pápa, Jacques Dueze korábban II. Károly majd Róbert nápolyi király kancellárja volt. Az egykori vazallus most Róbert hűbérura lett.

<sup>87</sup> HEGEDŰS András: A tornagallér használata I. Károly király pecsétjein, In: HEGEDŰS András /szerk./: Megpecsételt történelem. Középkori pecsétek Esztergomból. Esztergom, 2000, 6-10.

Mária királyné 1317-ben, Lajos fia szentté avatását követően **Assisiben**, a San Francesco bazilika alsó templomában, Szent Ferenc sírja közelében, a Szent Erzsébet kápolna képsora<sup>88</sup>. A freskó félalakos szenteket ábrázol, balról jobbra a következőket:

- *Szent Ferenc*,
- *Toulouse-i Szent Lajos* ferences püspök,
- *Szent Erzsébet* magyar királyné (1207-1231),
- *Prágai Szent Ágnes* (12xx- 12xx),
- III. Béla magyar király unokája, klarissza apáca<sup>89</sup>, akivel Assisi Szent Klára (12xx-1253) a klarissza rend alapítója levelezés útján közvetlen kapcsolatban állt, s akit - *Lajost követően*, - 1318-ban avattak szentté,
- továbbá *Szent Imre* (1007- 1031) magyar királyfi, aki liliumot tart a kezében, jelezve, hogy a házasságban is megőrizte szűzi tisztaságát Isten dicsőségére.

Ezt követően az oltár felett folytatódik a képsor, ahol a *Madonna* fél-alakja áll a középpontba a gyermek Jézussal a karján, és kétoldalt *Szent István és Szent László* magyar királyok (5. kép).



5. sz. kép: Simone Martini: Magyar szentek, Assisi, San Francesco, Szt Erzsébet Kápolna oltárfreskója

A pompás képmásokat Simone Martini készítette, a nápolyi királyi udvar lovagi kitüntetésben részesült sienai festője. A magyar szenteknek ez az assisii panteonja ma is eredeti szépségében tündököl. A képsor az európai művészettörténetnek kiemelkedő alkotása. Közvetlenül kapcsolódik az assisi San Francesco bazilika altemplomának *Szent Márton kápolnájához*, amely Mária királyné és Gentilis bíboros, - a magyarországi pápai követ 1307-1312 között, - valamint I. Károly magyar király adományából készült, 1312-13-ban, hálából, hogy a Magyar Királyságban elcsitultak a pártharcok, és I. Károly király vezetésével ismét megindult a felvirágzás. E kápolna gazdag falfestészeti díszítése is Simone Martini remekműve. A képsor a pannóniai születésű Tours-i püspök életét mutatja be, akit a magyarság nemzeti szentként tisztel, mivel első szent királya, István, Szent Márton zászlaja alatt győzte le a pogányság visszaállítására törekvő ellenfelét, Koppány vezért. Szent Márton, Mária királyné fiának, Lajosnak is példaképe volt az Isten és az emberek iránti szeretetben. A képsor tehát, Toulouse-i Szent Lajosnak is emléket állított. Mindkét assisi kápolna ékes bizonyága Mária királyné kiemelkedő színvonalú mecénási tevékenységének.

**1318**-ban nagy ünnepélyességgel felszentelték a klarissza apácák hatalmas nápolyi templomát, a Santa Maria di Donnaregina-t, vagyis a Mennyek Királyné asszonya tiszteletére. Ez a templom Mária

<sup>88</sup> PROKOPP Mária: Simone Martini: a Szent Erzsébet kápolna falképei az assisi Szt. Ferenc bazilika alsó templomában, *Ars Hungarica*, 25 (1997/1-2), 47-55.

<sup>89</sup> PROKOPP Mária: Die Hl. Agnes im Altar-fresko Simone Martinis in der St. Elisabeth-Kapelle in der Unterkirche von San Francesco in Assisi, In: M. Smied- Fr. Zaruba /red/ Svata Anezka Ceska a velkke zeny Jeji doby, Praha, 2013, 197-208.

nápolyi királynénak ma is a legbeszédesebb lelki portréja<sup>90</sup>. A felszentelésre, - minden valószínűség szerint, - a pompás falkép-ciklusok nagy része is elkészült. A Napfény, amely a Teremtő, a Mindenható Isten dicsőségét hirdeti, s amely a ferences misztika nagy mestere, Szent Bonaventúra tanítása nyomán a gótika művészetének, mindenekelőtt az építészetnek a legfőbb jellemzője, beragyogja az egész templomot. A nyolcszög három oldalával záródó, keresztboltozatos szentély 23 méter magas oldalfalait teljesen kitöltik a mérművekkel koronázott csúcsíves ablakok, hogy a keleti oldalról bőségesen áradjon be a hajnali napsugár (6. kép). A még magasabb hajó oldalfalainak ablakain, valamint a nyugati fal rózsablakain és az azt kísérő két hosszanti ablakon beáramló fény a nap minden órájában biztosította Isten fényességének jelenlétét a templomban.



6. sz. kép: Nápoly, S. M. di Donnaregina templom, belső, 1294-1318

A szentély ablakain beáradó fénylő nap mindenekelőtt az oltárt ragyogta be, de onnan nyomban felvetődött a boltozatra, amelynek boltcikkelyeire Mária királyné az ő címerét festette fel, az azzurit kék mezőben ragyogó arany liliomos *Anjou-címerrel egyesített Árpád-házi magyar címet* a fehér-piros vízszintes pólyákkal (7. kép)

<sup>90</sup> PROKOPP, Mária: L'ex-chiesa di Donnaregina a Napoli e i suoi affreschi, in: *A magyar művelődés és a kereszténység*, szerk. Jankóics J. - Monok I. - Nyerges J. – Sárközy P., I, 171-180, - PROKOPP Mária: Szent Erzsébet falkép-ciklus a nápolyi Santa Maria Donnaregina templomban, in: *Történeti tanulmányok Sz. Jónás Ilona tiszteletére*, szerk. Klaniczay Gábor-Nagy Balázs, Bp, 1999, 413-424.



7. sz. kép: Nápoly, S. M. di Donnaregina templom szentélyboltozatán a magyar és francia királyság címere, freskó, 1316 k.

Ez a címerpajzs tündököl a templom homlokzatán is, a rózsablak felett. A szentélybe vezető diadalív két oldalán, a templomba belépőt a mennyek királynéját dicsőítő *angyali karok* freskóképe fogadja. A templom hajójában, két oldalt, az óriás ablakok között, a pálmafák örökzöld ágai alatt, vagyis Isten gondviselő szeretete alatt álló próféták és apostolok képei párosával vezetik - az irattekercsükön illetve a könyvükben olvasható tanításukkal - az emberek figyelmét az oltár felé, vagyis Istenhez. Ide leláthattak a hajó nyugati részén emelkedő apáca-kóruson imádkozó nővérek. Ennek a kórusnak az északi falánál, a szentély felé eső főhelyén volt Mária királyné stalluma. a díszes gótikus pad már nincsen meg, de a háttámlát kísérő falfestés az Árpád-házi magyar szent királyok portréival, a fehér-piros sávok között jól jelöli Mária királyné helyét a kóruson. Ezen az északi falon két-két sávban *Jézus szenvedéstörténetét* és alatta Árpád-házi *Szent Erzsébet életét* jelenítik meg a megrendítő expresszivitást sugározó pompás falfestmények (8.kép).



8. sz. kép: Magyarországi Szent Erzsébet élete, Nápoly, S. M. di Donnaregina, freskó, 1316 k.

A szembelevő déli falon *római Szent Ágnes és Alexandriai Szent Katalin* életét mutatják be két-két sávban a töredékesen fennmaradt falképek. A kórus nyugati falát az *Utolsó Ítélet* monumentális, sokalakos ábrázolása tölti be. A középpontban az Ítéző Krisztust, két oldalról, a lelkekért közbenjáró Istenanya és Keresztelő Szent János térdelő alakja övezi. Krisztus, a *Majestas Domini* ábrázolása alatt, az áldozati oltár kapott helyet. Rajta a hatalmas Kereszt a töviskoszorúval, Jézusnak az Emberiséget megváltó önkéntes kereszthalálát jelzi, amely az oltáron minden szentmisében titokzatosan megjelenik. Az oltárt a betlehemi gyermek életére törő Heródes király által kivégeztetett fehér ruhás Aprószentek kísérik, valamint a Szent Kereszt történetének négy ószövetségi előképe: Ádám, Mózes, Dávid és Salamon királyok. A harsonát fújó négy angyal szavára a világ négy tája felől életre kelnek a holtak. A jókat az angyalok ölelik magukhoz, míg a gonoszakat páncélba öltözött angyalok taszítják a kárhozatra. A feltámadó lelkek felett négy szent emelkedik ki a többi közül, Árpád-házi Szent Erzsébet, IX. Szent Lajos király, Toulouse-i Szent Lajos püspök és egy női szent, aki talán Árpád-házi Margit domonkos apácát jelöli. A kompozíciónak ezt a központi jelenetét egy-egy hosszanti gótikus ablak kíséri, hogy a jelentőségét jobban kiemelje. Az ablakok két szélső oldalán, felül, az Ítéleten megjelenő angyali karokat látjuk, alattuk, Krisztus két oldalán, hat-hat apostol ünnepélyesen trónol, akik Jézussal együtt ítélnék Izrael 12 nemzetsége felett. Mögöttük hat-hat próféta áll. A kompozíció alsó felén, Krisztus jobbán az üdvözültek négy egymás alatti sávban vonulnak a Mennyországba, őket Jézus és Mária vezet. *Az Élet kapujában a három pátriárka, Ábrahám, Izsák és Jákob fogadja őket, a kezükben tartott kendőben a már hazaérkezetteket tartják* (9. kép).



9. sz. kép: Pátriárkák fogadják az üdvözülteket a mennyország kapujában, részlet az *Utolsó Ítélet* képből, freskó, 1316 k, Nápoly, S. M. di Donnaregina, nyugati fal

A jobb oldali falsáv alsó része a kárhozat borzalmaival tárja elénk. E hatalmas látomást ábrázoló falképet ma a XVI. században készült reneszánsz kazettás mennyezet zárja le, s ezáltal a padlástérbe került az *Utolsó Ítélet* feletti további diadalmas vízió, amely a nyugati fal csúcsíves záródásában a *Napba öltözött Asszony* dicsőségét jeleníti meg Szent Mihály és Gábor arkangyal között. Ez a kép ma csak a padlástérből látható.

A nápolyi Santa Maria di Donnaregina templom falképeinek itt vázolt teológiai programja a keresztény hit lényegét jeleníti meg, amely Mária királyné művészi igényességének köszönhetően, kivételesen magas művészi színvonalon jelenik meg az Istenanyát dicsőítő, az ő tiszteletére épült templomban. Ez a tematika és annak jeles művészi előadása betekintést enged Mária királyné lelki világába. Az ő hosszú élete középpontjában mindvégig Isten állt, és az Istenanya, akinek a nevét

viselte. A Donnaregina templom falképeit a jeles római festő, Pietro Cavallini festette a tanítványaival 1308-10 között. E képek a Trecento kora-reneszánsz művészetének kiemelkedő alkotásai.

Még **1318**-ban az idős, özvegy Mária királyné – 1307. után ismét - *Magyarországra* látogatott. Erről az útról csak a nápolyi Santa Maria Donnaregina kolostor feljegyzése tudósít<sup>91</sup>. Mindenesetre nagy bizonyosság, hogy mennyire szíven viselte szülőhazája sorsát. Saját követivel biztosította az állandó, közvetlen kapcsolatot I. Károly magyar királlyal, a kedves unokájával és környezetével. A hazai követek is rendszeresen felkeresték őt Nápolyban, akiket bőségesen megajándékozott értékes kincsekkel. Minderről tudott, a magánélet eseményeiről éppen úgy, mint az országos történésekről. Örült az 1312. évi rozgonyi győzelemnek, és megélte unokája fő magyarországi ellenségének, Csák Máténak 1321. évi halálát is. Húsz évi kemény küzdelem után az unokája teljes jogú ura lett a magyar Királyság hatalmas birodalmának, amely a Kárpát-medencén kívül Horvátországot, Szlavóniát és Dalmáciát is magába foglalta. - 1317-ben szomorúan értesült unokája, I. Károly magyar király feleségének, *Katalin* tescheni hercegnőnek a haláláról, aki 11. évig volt magyar királyné. Mária királyné helyesnek tartotta, hogy a magyar király a következő évben feleségül vegye Luxemburg János cseh király hűgát, VII. Henrik császár árváját, *Beatrix* hercegnőt. S miután 1319-ben, egy évi házasság után ő is gyermektelenül meghalt, Mária királyné örömmel fogadta, hogy 1320. július 6-án I. Károly az oltárhoz vezette Lokietek Ulászló lengyel király leányát, *Erzsébet* hercegnőt. Az új magyar királyné IV. Béla magyar király unokája volt az édesanyja révén. Őt gyermekkel ajándékozta meg I. Károlyt. Az első két dédunokája születését Mária királyné is megélte. S örömmel hallhatta a követektől, hogy I. Károly magyar király 1320-tól *Visegradon*, a Duna mentén, az ország közepén kezdi építtetni a székhelyét – a délvidéki Temesvár után. Ez uralmának végleges megerősítését jelentette.

**1322**-ben vagy kissé korábban készülhetett Mária királyné évszám nélküli *végrendelete*. Ezt, sajnos, csak annyiban ismerjük, amennyiben az *1326*-ban, tehát három évvel Mária királyné halála után készült *hagyatéki leltár* hivatkozik rá. Mária királyné a végrendelete végrehajtójává legidősebb élő fiának, Róbert királynak fiát, Károly calabriai herceget, a trónörökösöt jelölte meg, valamint Máté sorrentói érseket és Capuai Bertalan országbíró. A leltárban igen sok ékszer, több korona, aranygyűrűk, násfák, nyakláncok, művészien megmunkált feszületek, szentképek, ereklyetartók ereklyékkel, templomi felszerelések és könyvek, valamint gazdag szerepelnek. Mária királyné a végrendeletében adományokkal emlékezett meg családjá minden tagjáról és hűséges embereiről, köztük négy magyarról<sup>92</sup>. *Róbert királynak* adta azt a drágakövekkel ékes, különlegesen díszes *aranykoronát*, amelyet még apjától, V. István királytól kapott esküvői ajándékként. A még élő két fiáról, Fülöpről és Jánosról, valamint a menyeiről és unokáiról többszörösen is megemlékezett. *I. Károly magyar királynak* egy fából készült feszületet hagyott, amelynek tartórésze arannyal és drágakövekkel, gránáttal, smaragddal és gyöngyökkel volt díszítve. A magyar királyságból hozott kincsekből számos híve is részesült, így a kincstartója, Catániai Rajmund a magyar hadifelszerelésből kapott egy díszes, aranyozott ezüst sisakot. Az udvari emberei között szerepel egy János nevű aranyműves, akire 10 unciát hagyott, s egy *Mihál nevű festő*, akit négy aranyuncia ajándékban részesített.

**Negyvenöt templomnak és kolostornak** hagyott jelentős összegeket és kincseket. A nápolyi Santa Maria Donnaregina templom számára, amelybe temetkezni kívánt, 300 arany unciát és több mint 1000 arany uncia értékű műtárgyakat, képeket, feszületeket, könyveket és templomi tárgyakat hagyott. Nagy tisztelettel emlékezett meg a Pannohalmi Apátságról is, amelynek apátja számára drága miseruhákat ajándékozott. Az arannyal átszótt vörös bársony szöveten, lilimos alapra volt hímezve a feszület, díszítésekkel.

A leltárban 24 kép szerepel, amelyek közül 1 aranyból, 9 ezüstből, 2 elefántcsontból, 1 alabástromból készült. Két képnél jelölték, hogy fára festettek. A többinek az anyaga nincs megjelölve. A nemes

<sup>91</sup> FRAKNÓI, 1906, 46, not. 24.

<sup>92</sup> FRAKNÓI im. 37.

féméből készült képek egy részénél említi a leltár, hogy gyöngyök és drágakövek ékesítik. Az egyik képnél megemléstették, hogy a Szent Szűz és a gyermek feje és karja alabástromból volt kifaragva, a Szent Szűz nyakában násfa függött, s a keretet négy ezüst angyal tartotta. A hagyatéki értékesítésénél a legdrágább kép 100 unciáért kelt el. Az egyik feszületért, amelyek zafirokkal és smaragdokkal kirakott arany keresztje zománcozott ezüst talapzaton emelkedett, 270 unciát adtak.

Mária királyné a szentek ereklyéit aranyból, ezüstből és kristályból készült szekrényekben őrizte. Ezek közül kiemelkedett két arany feszület, amelyek Krisztus keresztfájának részecskéit foglalták magukba, s egy harmadik arany feszület Krisztus töviskoronájának egy tövisét őrizte. Mária rózsafüzérei, amelyeket Miatyánknak neveztek, zafir és indiai gránátokból és gyöngyökből készültek. A világi ékszerek legjelentősebbjei a két font aranyból készült lilomos korona, amelynek drágaköveit és gyöngyeit 900 unciára becsülték.

Mária királyné palotájának berendezését a pompás bútorok, szőnyegek, kárpitok mellett számos ötvösművű *díszedény* ékesítette. Ilyen a hagyatéki leltárban szereplő kristálymedence ezüst talapzattal, fedéllel és fogantyúkkal, a kalcedonból faragott edény ezüst sárkány-fogantyúkkal, hajó alakú asztali dísz, ezüstbe foglalt strucc-tojások, kristályból és ezüstből készült almák, karos ezüst gyertyatartók, amelyek fákat utánoztak. Az ezüst asztali készletek is nagyszámban szerepelnek a leltárban. Az egyes tálak 15 fontot, a tányérok egy-egy fontot nyomtak. Valamennyien magukon viselték a királyné zománcozott címerét. A serlegek, kupák, sőtartók is jeles művészi alkotások voltak. A kések nyele aranyból, elefántcsontból, kristályból és jaspiskőből készültek.

A bútorokat is többnyire ötvösművek ékesítették. Mária királyné egyik szekrénye teljes egészében aranyozott és zománcozott ezüstből készült, gyöngyök és drágakövek díszítették, s a kulcsa aranyból készült. Mária királyné a szőnyegeit a világ minden részéről hozatta: Velencéből, Luccából, Párizsból, Cambrayból, Irországból, a görög birodalomból, Tripoliszból és Indiából.

Gazdag ruhatárában a bársony, selyemruhák mellett sokféle szőrme szerepelt. Mária királyné különösen kedvelte a hermelint. Egyes ruháit a halála után 11-13 unciáért értékesítették. A napszemüvege aranyba foglalt zafir-lemezből készült.



A *könyvtár*ából a hagyatéki leltár 36 kötetet sorol fel. A pergamenre írt és többnyire miniatúrákkal ékesített köteteket gazdag kötés, olykor arany és ezüst táblák borították. Kilenc kötet a Bibliát vagy egyes részeit tartalmazza. A leltár kiemeli egy francia nyelvű bibliát, és egy francia nyelvű Szűz Mária és a szentek csodáit bemutató könyvet, amelyeket menyére, Sancha királynéra hagyta. Három kötet egyházi szertartáskönyv s egy ferences zsolozsmás könyv. A Szűz Mária-officium aranyozott táblába volt kötve. A szentek életét öt kötet ismerteti. Szent Lajos király zsolozsmakönyve is Mária királyné könyvei között volt, amelyet Beatrix unokájának, I. Károly magyar király idősebb nővérének hagyott. A világi irodalmat csak egy könyv képviseli, amely a francia románcok gyűjteménye. A 36 könyv közül 28 latin és 8 francia nyelvű. Mindezek a kötetek magas szellemi igényességéről és műveltségéről tanúskodnak. S egyben jelzik, hogy Mária királyné korában a nápolyi udvar nyelve a francia volt.

10. sz. kép: Tino da Camaino:  
Magyarországi Mária nápolyi királyné  
síremléke, Nápoly, S. M. di Donnaregina

Mária királyné rendelkezett a síremlékéről is, amelyet Róbert király a halála után el is készíttetett Tíno di Camaino-val, a nápolyi udvarban dolgozó jeles sienai szobrásszal **1326.** tavaszára elkészült a pompás fehér márvány baldachinba foglalt monumentális emlékmű (10. kép). A nápolyi Santa Maria Donnaregina templomban állítottak fel, a főoltár mögé, és nagy ünnepélyességgel elhelyezték benne Mária királyné földi maradványait. A közel öt méter (4,93 m) magas, 3,20 méter széles és 1,10 m mély csúcsíves záródású baldachint négy magas, karcsú, sokszögű pillérek tartja, amelyek oldalait arany alapon színes kozmata-márványintarzia ékesíti<sup>93</sup>. A pillérek 1,5 méter magas, profilozott márvány-talapzaton állnak. A gazdagon faragott, leveles fejezetek, egyrészt a baldachin hármaskarjakkal kísért csúcsíveit tartják, míg másrészt a fejezetek felett folytatódnak a sarok-pillérek két szintes magasságban, megtámasztva a baldachin kúszó-levelekkel kísért, meredek párkányzatát. A baldachin sarok-pillérei gúla-alakú, gazdagon faragott fiálékban végződnek. A baldachin díszes csúcsíves homlokzatát, három karéjos keretben, az Üdvözítő Krisztus áldó alakjának domborművű ábrázolása uralja. Ő a Mindenható, az Élet ura fogadja Máriát az örök Hazában. Maga a síremlék, a baldachin alatt, négy szintes: az alsó szinten áll a *négy sarkalatos erényt* megjelenítő szárnyas angyal, akik *kariatidaként* tartják a felettük emelkedő szarkofágot a királyné holttestével. A márványszarkofág fedelén, mintegy a korabeli mennyezetes ágyon fekvő, remekművű szoborban látjuk a halálban is szépséges királynét, fejedelmi palástba öltözve, s koronával a fején. (11. kép)



11. sz. kép: Részlet a 10. képből: Magyarországi Mária a ravatalon

A keblére tett kezében jogart és országalmát tart. Ezek a jelvények egyszerre utalnak a nápolyi királynéi és a magyar királynői méltóságára. E szobor előtt, egy-egy egész alakos, álló angyal húzza félre az ágy feletti hatszögletes sátor függönyét (12. kép). A ravatalon fekvő királyné mögött két angyal áll, akik a gyász-szertartáshoz szükséges kellékeket, a szenteltvíz-hintőt és a tömjén-füstölőt tartják. A közepén, eredetileg a beszentelést végző pap állt, aki, feltehetően Mária királyné püspök fiát mintázta. A szarkofág négy oldalán, Mária királyné *13 gyermekének* trónuson ülő alakját jelenítette meg a szobrász, oszlopokon tartott csúcsíves fülkékben, fénylő kék zománc-háttér előtt. A homlokzati oldalon a hét fiú művészi portré-szobra kapott helyet. A közepén a már szentté avatott *Lajos*, Toulouse püspöke trónol, a jobbán Martell Károly címzetes magyar király, és a balján Róbert

<sup>93</sup> CHIERICI, Gino: Il restauro della chiesa di S.Maria di Donnaregina a Napoli. Napoli, 1934, 101-119.

- LÓVEI Pál: The Sepulchral Monument of Saint Margaret of the Árpád Dynasty, *Acta Historiae Artium*, XXVI, (1980) 175-221.

- LÓVEI Pál: Anjou-magyar síremlékek és címeres emlékek Nápolyban, *Ars Hungarica*, 1998, XXVI/1, 18-28.

- BÁNFI Florio: Magyar emlékek Itáliában, In: Magyar-olasz tanulmányok, szerk.: Kovács Zsuzsa - Sárközy Péter, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2005, 169-170.



nápolyi király (12. kép), majd Tarentoi Fülöp, Durazzo János, Rajmund és Péter, Mária királyné legfőbb büszkeségei virrasztanak a ravatalnál.

Mária királyné mindenek előtt a gyermekeit mutatja be Istennek, mint életének legfőbb eredményeit, akiket igyekezett Istenhez vezetni. A ravatal sátra felett a *Mennyei Királyné asszonya trónol a Gyermekeivel* az ölében. Az ő jobbáéhoz angyal vezeti a térdelő királynét, míg a Madonna baljához a Santa Maria di Donna Regina templom modelljét viszi a térdelő angyal, mint Mária jótékonyágának, áldozatkészségének legfőbb bizonyágát. A baldachin csúcsán Szent Mihály arkangyal szobra áll, jobbában eredetileg kardot, baljában a pajzsot tartott, amelyen a pápai címer a két kulccsal utalt a nápolyi királyság hűbérurára, a pápára.



12. sz. kép: Mária királyné gyermekei, részlet a 10. képből

Ez a síremlék művészi színvonalával és az új tartalmi programjával kiemelkedik nemcsak a nápolyi gótikus síremlékek közül ki, hanem az európai gótikus, XIV. századi síremlékek számára is új típust teremtett, amely a gyász mellett a lélek megdicsőülését, az Örök Életbe való megérkezését is bemutatja, Mestere a kor kiemelkedő szobrásza, a *sienai Tino da Camaino*, aki 1324-től dolgozott Nápolyban Róbert király megbízásából egészen az 1337-ben bekövetkezett haláláig. Művészi kiképzését Giovanni Pisano-tól kapta a sienai dóm építkezésénél, itt figyeltek fel a tehetségére a 1300-as évek elején, és 1315-ben már ő kapta a megbízást VII. Henrik német-római császár pisai síremlékére. 1321-ben Firenzébe hívták, hogy Antonio Orso érsek síremlékét készítse el a firenzei dóm számára. Ezután hívta Róbert király Nápolyba 1324-ben, hogy az előző évben elhunyt trónörökös menyee, *Ausztriai Katalin* síremlékét készítse el a nápolyi San Lorenzo Maggiore templomba, amelyről már megemlékeztünk. Ez a síremlék hasonló típusú Mária királyné emlékművéhez, de annál szerényebb a szobrászi kialakítás.

Mária királyné síremléke ma a templom hajójában áll, az északi fal előtt. Eredetileg a szentélyben, az oltár mögött állt, hasonlóan a későbbi monumentális nápolyi királyi síremlékekhez, Róbert király síremlékéhez /1343/ a Santa Chiara templomban, vagy Nápolyi László király emlékművéhez a San Giovanni a Carbonara templomban /1428 /.

A síremlék jelentőségét fokozza, hogy az Árpád-ház tagjai közül, egyedül Mária nápolyi királynénak maradt fenn teljes épségben a síremléke és benne a holtteste. Szép lenne, ha mielőbb elkészülne hazánkban e jeles emlékmű másolata, amint ezt már Fraknói Vilmos tudós történészünk, akadémikusunk 1905-ben sürgette, aki elsőként ismertette Mária királyné életét és a síremléket.

## MAGYARORSZÁGI MÁRIA NÁPOLYI KIRÁLYNÉ ROKONSÁGA

